

Y Gymraeg a'r economi: adolygiad o'r dystiolaeth a'r dulliau

Crynodeb gweithredol

1. Cyflwyniad

1.1 Mae'r adroddiad hwn yn cyflwyno canfyddiadau adolygiad o'r dystiolaeth sydd ar gael ar y berthynas rhwng y Gymraeg, ac ieithoedd eraill sy'n berthnasol i'r cyd-destun ieithyddol yng Nghymru, a'r economi. Yn ogystal ag adolygu'r dystiolaeth sydd ar gael, mae'r astudiaeth yn edrych ar y dulliau a ddefnyddiwyd i gasglu'r dystiolaeth hon. Comisiynwyd cwmni ymchwil Arad gan Lywodraeth Cymru i gynnal yr Adolygiad hwn.

2. Ynglŷn â'r Adolygiad

2.1 Nodau'r adolygiad oedd:

- cael darlun cliriach o'r meysydd a gwmpesir o dan bennawd bras y Gymraeg a'r economi, ac, wedi hynny:
- canfod pa ymagweddau a modelau a allai fod yn sail i waith ymchwil pellach.

2.2 Prif gwestiwn yr Adolygiad oedd: Beth mae'r dystiolaeth sydd ar gael ar hyn o bryd yn ei ddweud wrthym am y berthynas rhwng y Gymraeg, neu ieithoedd eraill sy'n berthnasol i gyd-destun ieithyddol Cymru, a'r economi?

2.3 Roedd methodoleg yr Adolygiad yn cynnwys Asesiad Cyflym o'r Dystiolaeth (ACD) wedi'i ategu gan gyfweiliadau â rhanddeiliaid. Ceir disgrifiad llawn o'r fethodoleg, gan gynnwys y sail resymegol dros y dull gweithredu, ei gyfyngiadau, a manylion ar bob Cyfnod o'r Adolygiad, yn Adran 2 o'r prif adroddiad.

2.4 Datblygwyd protocol ar gyfer yr Adolygiad, gan gynnwys termau chwilio allweddol a ffurflen echdynnu data, yn ystod y Cyfnod Cwmpasu (Cyfnod 1). Nodwyd cyfanswm o 7,770 o gyfeiriadau (llynyddiaeth gyhoeddedig a llynyddiaeth lwyd) yn ystod Chwiliadau (Cyfnod 2) ac roeddent yn rhan o'r Cyfnod Sgrinio (Cyfnod 3), a chyrrhaeddodd 57 o'r rhain y Cyfnod Mapio a Chategoreiddio (Cyfnod 4) a Synthesis (Cyfnod 5). Mae canfyddiadau'r Adolygiad yn seiliedig ar Adolygiad testun-cyfan o'r 57 cyfeiriad hyn.

3. Mapio a Chategoreiddio Tystiolaeth

- 3.1 O'r 57 o gyfeiriadau a adolygwyd yn llawn, mae 31 yn canolbwyntio ar y Gymraeg, mae 17 yn canolbwyntio ar un neu fwy o ieithoedd eraill, a naw ar ddwyieithrwydd neu amlieithrwydd yn fwy cyffredinol (e.e. adolygiadau o lenyddiaeth a oedd yn tynnu ar ganfyddiadau o sawl ffynhonnell).
- 3.2 Canlyniadau neu newidynnau'r farchnad lafur yw'r rhai a archwilir amlaf yn y llenyddiaeth, gyda 23 o blith y 57 o gyfeiriadau'n archwilio'r berthynas rhwng iaith ac enillion, cyflogaeth, gweithgarwch neu anweithgarwch economaidd, anghenion sgiliau neu ganlyniadau galwedigaethol. Mae wyth o'r 57 o gyfeiriadau'n canolbwyntio ar y berthynas rhwng iaith a gwariant neu allbwn economaidd. Mae'r rhain yn cynnwys asesiadau economaidd o'r berthynas rhwng gweithgareddau sy'n ymwneud ag iaith, megis gwariant sefydliadau ieithyddol, a throsiant busnes neu Werth Ychwanegol Gros (GYG). Mae deuddeg o gyfeiriadau (adolygiadau llenyddiaeth yn bennaf) yn archwilio'r berthynas rhwng iaith a'r economi mewn termau mwy cyffredinol, gan gynnwys modelu'r cysylltiadau hyn yn ddamcaniaethol, effeithiau'r economi ar iaith, a materion fel iaith ac integreiddio economaidd. Mae 11 o gyfeiriadau yn ymchwilio i faterion sy'n ymwneud ag iaith a busnes, gan gynnwys y defnydd o iaith, agweddau tuag at entrepreneuriaeth, manteision canfyddedig staff dwyieithog a gwerth posibl i fusnesau. Mae tri chyfeiriad yn ymchwilio i feysydd eraill fel agweddau cwsmeriaid a marchnata.
- 3.3 Y dulliau a ddefnyddiwyd amlaf yn y dogfennau a adolygwyd oedd adolygiadau llenyddiaeth a/neu ddadansoddiad data eilaidd. Dyma'r prif dulliau a ddefnyddiwyd mewn 32 o blith y 57 o gyfeiriadau. Roedd wyth o'r cyfeiriadau yn asesiadau economaidd, yn nodweddiadol yn cynnwys cymysgedd o ddadansoddi data ac ymchwil cynradd. Roedd naw yn astudiaethau dulliau cymysg, pump yn astudiaethau ymchwil ansoddol, a thri yn arolygon.
- 3.4 Roedd rhan o Gyfnod Sgrinio'r Adolygiad yn cynnwys asesiad o Bwysau'r Dystiolaeth a oedd yn categoreiddio ac yn sgorio cyfeiriadau yn erbyn tri maen prawf:
- cyfraniad y cyfeiriad at ateb cwestiwn yr Adolygiad;
 - pa mor briodol oedd y cyfeiriad mewn perthynas â chwestiwn yr Adolygiad; a
 - dilysrwydd cyffredinol methodoleg pob cyfeiriad.
- 3.5 Defnyddiwyd y meini prawf uchod i wneud asesiad cyffredinol o bwysau'r dystiolaeth. Ni chategoreiddiwyd yr un o'r 57 o gyfeiriadau fel 'Uchel' neu 'Isel'. Cafodd 11 o'r rhain eu categoreiddio fel 'Canolig-uchel', saith fel 'Canolig' a 25 fel 'Canolig-isel'. Roedd yr 14 o gyfeiriadau eraill yn adolygiadau llenyddiaeth ac yn astudiaethau damcaniaethol; ni chafodd y rhain eu hasesu oherwydd nad oedd rhai o'r meini prawf ansawdd a phwysau'r dystiolaeth yn gwbl addas ar gyfer y mathau hyn o astudiaethau.

4. Synthesis y canfyddiadau

- 4.1 Mae'r rhan fwyaf o'r dystiolaeth a adolygwyd yn ymchwilio i effaith ffactorau ieithyddol ar newidynnau economaidd megis canlyniadau'r farchnad lafur, agweddau tuag at fenter, gwariant busnes a throsiant. Canfu'r Adolygiad lai o dystiolaeth empirig o effaith polisïau, gweithgareddau a thueddiadau economaidd ar y Gymraeg; mae hyn yn fwllch posibl yn y dystiolaeth.
- 4.2 Mae nifer o'r astudiaethau marchnad lafur a gynhwyswyd yn yr Adolygiad yn darparu tystiolaeth gadarn o berthynas bositif rhwng dealltwriaeth o'r Gymraeg, neu iaith arall sy'n

berthnasol i gyd-destun ieithyddol Cymru, ac enillion, cyflogaeth neu statws galwedigaethol unigolion. Er nad yw'r astudiaethau hyn yn rhai diweddar, mae'r dulliau ystadegol casgliadol a ddefnyddir (e.e. dadansoddiad atchweliad), yn golygu eu bod yn nodweddiadol yn cael eu categorio fel 'Canolig-uchel' o ran pwysau'r dystiolaeth. Mae'r astudiaethau hyn yn canfod bod sgiliau iaith yn cael effeithiau net positif ar ganlyniadau marchnad lafur unigolion, na ellir eu hesbonio'n llawn gan nodweddion gweladwy ('observable characteristics') (e.e. lefel addysg unigolion). Mae rhai o'r astudiaethau'n damcaniaethu y gellir priodoli gwahaniaethau anesboniadwy i ffactorau fel rhwydweithiau cymdeithasol gwell, effeithiau 'mewnol' ('insider' effects') a gwahaniaethu cadarnhaol ar sail nodweddion ieithyddol. Fodd bynnag, gallai'r gwahaniaethau hyn adlewyrchu'r gwerth y mae cyflogwyr yn ei roi ar sgiliau Cymraeg. Mae'r diffyg astudiaethau diweddar sy'n ymchwilio i'r cysylltiad rhwng sgiliau Cymraeg a chanlyniadau economaidd yn fwlch posibl yn y gronfa dystiolaeth.

- 4.3 Cafodd ambell arolwg o fusnesau a defnyddwyr eu cynnwys yn yr Adolygiad; roedd y rhain yn nodweddiadol yn cael eu categorio fel 'Canolig' o ran pwysau'r dystiolaeth. Mae'r astudiaethau hyn yn darparu tystiolaeth gadarn a gwerthfawr o werth canfyddedig sgiliau Cymraeg ymhlith rheolwyr busnes, y defnydd o iaith mewn rhai busnesau a thystiolaeth ei bod yn well gan rai cwsmeriaid gael gwasanaethau Cymraeg. Mae canfyddiadau'r arolygon hyn yn awgrymu bod rhai perchnogion busnes, yn enwedig mewn rhai ardaloedd daearyddol a sectorau, yn ystyried bod staff a chanddynt sgiliau Cymraeg yn gaffaeliad i'w busnes gan fod hynny'n eu galluogi i fodloni rhai o ddewisiadau ieithyddol eu cwsmeriaid. Awgryma'r canfyddiadau hefyd fod llawer o fusnesau yn rhagweld y bydd sgiliau Cymraeg yn bwysicach iddynt yn y dyfodol gan awgrymu awydd am hyfforddiant, cyngor a gwybodaeth ymhlith rhai busnesau.
- 4.4 Mae asesiadau economaidd ac astudiaethau eraill yr ymchwiliwyd iddynt yn yr Adolygiad hwn yn darparu cyfoeth o dystiolaeth ddisgrifiadol ac enghreifftiau o gysylltiadau uniongyrchol ac anuniongyrchol rhwng gweithgareddau sy'n gysylltiedig ag iaith a chanlyniadau economaidd (e.e. creu swyddi, gwariant, trosiant, GYG). Fodd bynnag, ymddengys fod diffyg tystiolaeth sy'n ymchwilio i ganlyniadau economaidd cronus ehangach sy'n deillio o weithgareddau sy'n ymwneud â'r Gymraeg. Yn yr Alban a Chymuned Ymreolaethol Gwlad y Basg, mae asesiadau economaidd wedi canolbwyntio ar ganlyniadau sy'n ymwneud â gweithgaredd sy'n gysylltiedig ag iaith ar lefel macro (e.e. cyfraniadau cyfanredol at gyflogaeth neu drosiant), ond yng Nghymru mae'r ffocws wedi tueddu i fod ar lefel sefydliad (e.e. gwerth economaidd S4C) neu'n gysylltiedig â gweithgaredd penodol (e.e. manteision economaidd yr Eisteddfod Genedlaethol). Yn nodweddiadol, roedd yr astudiaethau hyn yn cael eu categorio fel rhai 'Canolig-isel', a rhoddwyd llai o bwys arnynt o ran dod i gasgliadau mewn perthynas â phrif gwestiwn yr Adolygiad hwn. Fodd bynnag, nid yw hyn yn golygu bod eu dulliau'n cael eu hystyried yn amhriodol neu'n annyls ar gyfer cyflawni eu nodau a'u hamcanion eu hunain.
- 4.5 Mae llawer o'r cyfeiriadau a adolygwyd yn tynnu ar ffynonellau data gweinyddol ac arolygon a ariennir gan y llywodraeth (e.e. data cyfrifiad y DU; Arolwg o'r Llafurlu), sy'n casglu data rheolaidd ar newidynnau economaidd-gymdeithasol a demograffig yn ogystal â sgiliau Cymraeg. Nid oedd adolygu'r mathau hyn o ffynonellau data o fewn cwmpas yr Adolygiad hwn, ond mae llawer o'r cyfeiriadau a nodwyd yn dibynnu ar ddata o'r ffynonellau hyn. Mae'n bosibl bod angen adolygiad ar wahân o ddata o'r mathau hyn o ffynonellau, er mwyn nodi'r data sydd wedi'i gyhoeddi ac sydd heb ei gyhoeddi, ynghyd â bylchau yn y dystiolaeth a gesglir y gellid mynd i'r afael â hwy drwy addasu prosesau casglu ac arolygon yn y dyfodol.

5. Meysydd posibl ar gyfer ymchwil yn y dyfodol

- 5.1 Mae'r Adolygiad wedi nodi meysydd ymchwil posibl ar gyfer y dyfodol ar sail y casgliadau a'r bylchau a nodwyd yn y gronfa dystiolaeth. Amlinellir y rhain isod.
- 5.2 Gellid cynnal gwaith ymchwil yn y dyfodol i edrych ar y dystiolaeth o effeithiau polisïau, gweithgareddau a thueddiadau economaidd presennol ar y Gymraeg. Gallai hyn gynnwys ystyried effeithiau polisïau'r DU, polisïau Cymru a pholisïau rhanbarthol ynghyd â datblygiadau mawr a thueddiadau demograffig. Gallai hefyd ystyried newidiadau mewn amgylchiadau economaidd, megis y DU yn gadael yr Undeb Ewropeaidd, ac unrhyw newidiadau cysylltiedig mewn polisïau megis y Polisi Amaethyddol Cyffredin, a allai effeithio ar sector sy'n cyflogi nifer sylweddol o siaradwyr Cymraeg. Gallai'r math hwn o ymchwil ddarparu gwybodaeth sylfaenol werthfawr i ddeall effeithiau posibl tueddiadau economaidd presennol ar nod Llywodraeth Cymru o gyrraedd miliwn o siaradwyr Cymraeg erbyn 2050. Gallai hefyd ymchwilio i wytnwch economi Cymru a'r iaith Gymraeg, nodi unrhyw risgiau sy'n deillio o bolisïau a thueddiadau presennol, a chamau lliniaru posibl i fynd i'r afael â'r rhain.
- 5.3 Gellid ymchwilio i effeithiau posibl tueddiadau mewnfudo ac allfudo ar broffil a chrynodiad siaradwyr Cymraeg mewn gwahanol ardaloedd daearyddol mewn gwaith ymchwil yn y dyfodol. Gallai hyn gynnwys ymchwilio i effeithiau'r tueddiadau demograffig hyn (e.e. mudo o ardaloedd gwledig i ardaloedd trefol) ar broffil economaidd-gymdeithasol y gweithlu mewn gwahanol ardaloedd daearyddol.
- 5.4 Ochr yn ochr â'r uchod, gellid ystyried ymchwilio i gyfraniad posibl polisi economaidd cenedlaethol a rhanbarthol yn y dyfodol tuag at nod Llywodraeth Cymru o gyrraedd miliwn o siaradwyr Cymraeg erbyn 2050. Gallai hyn gynnwys edrych ar effeithiau posibl: hyfforddiant Cymraeg i'r gweithlu; polisïau caffael cyhoeddus; ymyriadau wedi'u targedu at ardaloedd daearyddol neu sectorau diwydiannol gyda chyfrannau gwahanol o siaradwyr Cymraeg.
- 5.5 Gellid cynnal gwaith ymchwil yn y dyfodol, gan ddefnyddio'r data diweddaraf am y farchnad lafur, i edrych ar y berthynas rhwng sgiliau Cymraeg a chanlyniadau'r farchnad lafur. Gallai hyn gynnwys data'r cyfrifiad ac arolygon ar raddfa fawr o'r boblogaeth, a gallai gynnwys cymariaethau â gwaith ymchwil blaenorol. Gallai ymchwilio i'r rhesymau y tu ôl i unrhyw amrywiadau mewn cyflogaeth, gweithgaredd economaidd ac enillion siaradwyr Cymraeg a phobl ddi-Gymraeg. Gallai hefyd gynnwys archwiliad o ddylanwad crynodiad y siaradwyr Cymraeg mewn gwahanol ardaloedd daearyddol.
- 5.6 Gellid cynnal gwaith ymchwil cynradd gyda chyflogwyr i ymchwilio i a ydynt yn ystyried sgiliau Cymraeg wrth recriwtio staff. Gallai hyn ychwanegu at waith ymchwil gyda chyflogwyr sydd wedi'i nodi yn yr Adolygiad hwn, sy'n dibynnu ar ddata'n ymwneud â'u canfyddiadau o werth sgiliau Cymraeg mewn busnes. Gallai ymchwil o'r fath ystyried arferion recriwtio cyflogwyr a dylanwad, neu ddiffyg dylanwad, sgiliau a nodweddion ieithyddol ar eu penderfyniadau recriwtio. Yn ogystal ag ymchwilio i arferion cyflogwyr wrth recriwtio staff, gallai fod yn ddefnyddiol ystyried a oes darlun manwl ar gael o'r nifer a'r mathau o swyddi sydd wedi'u llenwi ar hyn o bryd yr ystyriwyd bod y Gymraeg yn hanfodol neu'n ddymunol ar eu cyfer.
- 5.7 Gellid ystyried ymchwilio i gostau a manteision gwariant ar weithgareddau sy'n gysylltiedig â'r Gymraeg ar lefel Cymru gyfan, er mwyn deall yn well werth uniongyrchol ac anuniongyrchol gwariant ar nwyddau a gwasanaethau Cymraeg ar lefel macro. Gallai hyn

ychwanegu at y dystiolaeth a gasglwyd gan sefydliadau unigol sydd wedi'i chynnwys yn yr Adolygiad hwn.

- 5.8 Gallai ymchwilio i weld a yw argaeledd nwyddau a gwasanaethau Cymraeg yn dylanwadu ar ymddygiad cwsmeriaid, megis penderfyniadau gwariant, helpu i ychwanegu at rai o ganfyddiadau astudiaethau o agweddau a chanfyddiadau cwsmeriaid a nodwyd yn yr Adolygiad hwn. Gallai hyn gynnwys ymchwilio i a oes premiymau prisiau yn gysylltiedig â chynhyrchion a gwasanaethau Cymraeg, ac ymchwilio i barodrwydd cwsmeriaid i dalu am y rhain.
- 5.9 Gellid ystyried ymchwilio i agweddau tuag at entrepreneuriaeth, hunangyflogaeth a busnes ymhlith siaradwyr Cymraeg a'r di-Gymraeg mewn gwaith ymchwil yn y dyfodol. Gallai'r gwaith ymchwil hwn ystyried a all unrhyw wahaniaethau a nodwyd gael eu hegluro gan ffactorau ieithyddol neu ffactorau economaidd-gymdeithasol neu ddemograffig gweladwy eraill. Gallai hefyd gymharu canfyddiadau ag ymchwil flaenorol ar y pwnc a nodwyd yn yr Adolygiad hwn.
- 5.10 Gellid ystyried cynnal adolygiad o argaeledd data i gefnogi ymchwil ar y Gymraeg a'r economi yn y dyfodol. Byddai hyn yn fodd o asesu a yw'r data sydd ar gael yn cael eu dadansoddi i'w llawn botensial, ac a oes bylchau yn y gronfa dystiolaeth.

Adroddiad Ymchwil Llawn: Thomas, Hefin; Duggan, Brett; Glover, Alison a Glyn, Eluned (2020) Y Gymraeg a'r economi: adolygiad o'r dystiolaeth a'r dulliau. Caerdydd: Llywodraeth Cymru, adroddiad GSR rhif 10/2020.

Ar gael yn: <https://llyw.cymru/y-gymraeg-ar-economi>

Safbwyntiau'r ymchwilwyr ac nid o reidrwydd rhai Llywodraeth Cymru yw'r safbwyntiau a fynegir yn yr adroddiad hwn.

I gael rhagor o wybodaeth, cysylltwch â:

Catrin Redknapp

Is-adran Ymchwil Gymdeithasol a Gwybodaeth

Gwasanaethau Gwybodaeth a Dadansoddi

Llywodraeth Cymru, Parc Cathays

Caerdydd, CF10 3NQ

E-bost: catrin.redknapp@llyw.cymru

OGL © Hawlfraint y Goron ISBN Digidol 978-1-80038-098-1